

LES RONDALLES DE JACINT VERDAGUER: DE L'ANHEL DE JOVENTUT A L'EDICIÓ PÒSTUMA

Andreu BOSCH i RODOREDA

Aquesta comunicació és una refosa parcial i, en alguns aspectes, una revisió de l'estudi introductori de l'edició crítica de les *Rondalles* de Verdaguer que vaig curar per a la Biblioteca Verdagueriana de Barcino, bàsicament de l'apartat «Jacint Verdaguer i la prosa rondallística».¹ Tenint en compte que hom dedica el present col·loqui verdaguerià a l'obra dels darrers deu anys de l'escriptor i poeta, la meua comunicació tractarà del recull pòstum *Rondalles* (1905)² —la major part dels originals manuscrits del qual foren enllestits o reelaborats per Verdaguer vers els anys 1900-1901— i de la consideració d'aquesta obra en prosa com a projecte de joventut que, per motius diversos que analitzaré, l'autor no va poder veure publicat.

1. Temptatives rondallístiques en època de joventut (1866-1871)

L'any 1866 Verdaguer confessava a Terenci Thos i Codina, autor del recull rondallístic *Lo llibre de l'infantesa* (1866), el seu interès pel conreu de la rondalla, però amb recança li feia notar que li mancava disposició per a dedicar-s'hi, amb aquestes paraules sintetitzadores: «y fins are no m'he vist ab cor d'escriuren una ralla».³ Sembla que aquesta disposició —podríem dir-ne autoconfiança— no arribaria de forma sòlida fins als últims anys de la seva vida, vers 1900-1901, anys en què redactà gairebé la totalitat dels originals manuscrits rondallístics que l'editor barceloní Jaume Massó i Torrents publicà pòstumament el 1905 i alguns anys més tard, doncs, dels articles de *En defensa pròpia*, que potser dotaren l'autor d'una major seguretat per a l'exercici de la prosa. En aquest sentit, s'acompliren les paraules premonitòries que Verdaguer, tot lloant el recull de Thos —un exemplar del qual li havia fet arribar Marià Aguiló⁴—, havia escrit amb un cert rerefons de desconhor-

1. Jacint VERDAGUER. *Rondalles*. Barcelona: Barcino, 1992. Estudi introductori i edició crítica a cura d'Andreu Bosch i Rodoreda.

2. Jacint VERDAGUER. *Rondalles*. Barcelona: L'Avenç, 1905. Obra pòstuma, pròleg de Jaume MASSÓ i TORRENTS.

3. *Epistolari de Jacint Verdaguer*. Barcelona: Barcino, 1959, vol. 1, p. 40. A cura de J. M. de Casacuberta. Vegeu també *Escrits inèdits de Jacint Verdaguer*. Barcelona: Barcino, 1958, vol. 1, p. 75.

4. En una carta adreçada a Verdaguer els primers mesos d'aquell mateix any 1866, Aguiló li dàu: «Darná passat li enviarem les Rondalles den Thos, que estan á punt de eixir» *Epistolari*, vol. 1, p. 35.

tament: «Plague a Deu que cap á mes velleses pugà tornarli'l jornal ab un altre llibre que imitás lo de vosté, no fos sinó de lluny en lluny».⁵

En la mateixa carta, Verdaguer fa una clara al·lusió a un text rondallístic que deuria haver escrit poc temps abans, tot planyent-se però d'una manca d'aptitud estilística en el camp de la prosa, per la qual cosa afirma d'haver-lo estripat: «Y en proba de això he esquezat ara mateix, de desesperat, la primera rondalla que per matar una tarda d'estiu havia escrit».⁶ J.M. Casacuberta, que ens adverteix que no cal prendre gaire al peu de la lletra aquesta afirmació perquè «coneixem diversos casos de conservació d'originals verdaguerians que el poeta afirmà d'haver destruït»⁷ i que «l'esqueixada es degué limitar a alguns fulls»,⁸ edità aquest text rondallístic esqueixat, al qual posà el títol de «El castell d'Aniràs i no en tornaràs».⁹ De tota manera, si ens refiem de l'afirmació, sembla que el gest de Verdaguer podria interpretar-se com un juvenívol —i expeditiu— complex d'inferioritat creativa davant les rondalles de Thos i Codina, actitud psicològica que anirem trobant enfront d'altres reculls rondallístics.

Una segona temptativa fou la rondalla —fins fa poc inèdita— que jo mateix he intitulat «Els tres germans».¹⁰ Es tracta d'un text inacabat —i casualment una mica estripat— que fou redactat probablement cap a finals del decenni 1861-1870. Les característiques lingüístiques i, específicament, les ortogràfiques d'aquest original conservat al Museu Episcopal de Vic no difereixen gaire de les que trobem al de «El castell d'Aniràs i no en tornaràs», per bé que el primer incorpora una sintaxi lleugerament més acurada, encara però vacil·lant.¹¹ La rondalla pertany al tema dels tres germans que volen anar a cercar fortuna pel món, amb el consentiment del pare, els quals però hauran de superar per separat una mateixa situació compromesa, tipologia que ens recorda la de la rondalla de procedència vallespirenca «La vella» del recull *Rondalles*.¹²

Paral·lelament sembla que Verdaguer en diversos originals de proses juvenils deixà espais en blanc destinats a contenir la relació de rondalles populars que, en paraules de Casacuberta, «haurien acrescut l'element narratiu dels respectius textos».¹³

5. *Epistolari*, vol. I, p. 40.

6. *Ibidem*, nota 11.

7. *Ibidem*, nota 11.

8. *Escrits inèdits de Jacint Verdaguer*. Barcelona: Barcino, 1958, vol. I, p. 228, nota 3. A cura de J. M. de CASACUBERTA.

9. *Ibidem*, p. 229-231. Vegeu també la meua transcripció dins J. VERDAGUER. *Rondalles*. Barcelona: Barcino, 1992, p. 301-304. Casacuberta indica que la trama del text verdaguerià recorda més aviat el de la rondalla titulada «Lo castell de irás y no hi veurás» del recull de Francesc MASPONS i LABRÓS, *Lo Rondallayre* (1871), que no pas el de «Lo castell d'irás y no'n tornaràs» que figura en el mateix recull. Vegeu *Escrits inèdits de Jacint Verdaguer*. Barcelona: Barcino, 1958, vol. I, p. 228.

10. Jacint VERDAGUER. *Rondalles* (1992), p. 305-309.

11. A més el traç de la r es correspon amb el de la primera època (la «erra primera»), que arriba fins a la meitat del 1874, segons les deduccions cal·ligràfiques de Josep M. SOLÀ i CAMPS. «Del Colom a l'Atlàntida», dins *Jacint Verdaguer en el centenari de «L'Atlàntida»*. Barcelona: Fundació Carulla-Font, 1977, p. 61.

12. Jacint VERDAGUER. *Rondalles* (1992), p. 127-132.

13. *Escrits inèdits de Jacint Verdaguer*. Barcelona: Barcino, 1958, vol. I, p. 81. A cura de J. M. de CASACUBERTA.

Moltes d'aquestes proses juvenils al·ludeixen la tradició popular de contar rondalles en boca de la gent gran, la qual cosa demostra «l'interès amb què, ja de petit, escoltava les rondalles i les cançons populars». ¹⁴ El mateix Casacuberta ja féu notar que Verdaguer «en una bella prosa inèdita de prop de l'any 1870, ens fa saber que de petit, per aconseguir que els pastors li contessin rondalles i li cantessin cançons, a voltes els havia reemplaçat llargues estones en la guarda dels ramats». ¹⁵ Un text molt il·lustratiu n'és la prosa que Casacuberta intitula «Vespres d'espellofada», ¹⁶ redactada vers els darrers anys del decenni 1861-1870, en la qual Verdaguer tot descrivint les llargues estones de les espellofades del seu poble esmenta diversos personatges rondallístics i de llegenda (en Joan de l'ós, el Farell, les bruixes del Pedraforca...) i descriu breument la rondalla d'en Pere Mas i el gorg Negre que, amb el títol moralitzador de «No furtaràs», trobem extensament reelaborat dins *Rondalles*. ¹⁷ Casacuberta matisa, a més, que «possiblement l'autor hauria completat aquesta composició estenen-se en el relat de les rondalles que esmenta, a la qual potser destinava alguns dels extensos espais blancs que alternen amb el text». ¹⁸

No hem d'oblidar, per altra banda, que aquesta gran afecció a les rondalles és deguda en bona part a la seva mare, segons que es desprèn d'una planyívola carta adreçada a Marià Aguiló el 1871 poc després del seu traspàs: «Pero quan penso, com V., «ja no tinch mare», que no sentire may mes la veu aymada que m adormia al bressol [...], quant penso que no m contarà ja mes rondalles de reys y comptes [...] encara necessito de consolació». ¹⁹

2. La publicació d'algunes proses «rondallístiques» (1891-1900)

Entre aquest panorama poc esperançador per part de Verdaguer en relació a la prosa rondallística i la redacció vers els anys 1900-1901 dels originals que Massó i Torrents publicà pòstumament el 1905 al volum *Rondalles*, hom pot contemplar un lent i intermitent recorregut de temptatives narratives més o menys reeixides, algunes de les quals foren publicades en vida de l'autor en revistes i diaris al llarg de l'última dècada del segle XIX. Em refereixo, per ordre cronològic, a «La rondalla de Barbazan», «Dues tradicions. Una de mar y altra de montanya», «Lo salomonet de les matines», «La mà de Sant Joan», «Lo camí fangós» i «Llissoneta».

De tota manera, cal tenir present, tanmateix, que Verdaguer entre 1877 i 1884 no deixà passar cap estiu sense visitar alguna o diverses comarques del Pirineu, ²⁰ perfo-

14. *Ibidem*, p. 94

15. J. M. de CASACUBERTA. «Jacint Verdaguer, col·lecció de cançons populars», dins *Estudis sobre Verdaguer*. Barcelona: Eumo editorial/Barcino/IEC, 1986, p. 35

16. *Escrips inèdits de Jacint Verdaguer*. Barcelona: Barcino, 1958, vol. I, p. 106-113. Vegeu una transcripció parcial de la rondalla a Jacint VERDAGUER. *Rondalles* (1992) p. 12-14.

17. Jacint VERDAGUER. *Rondalles*, (1992), p. 140-143.

18. *Escrips inèdits de Jacint Verdaguer*. Barcelona: Barcino, 1958, vol. I, p. 105.

19. *Epistolari de Jacint Verdaguer*. Barcelona: Barcino, 1959, vol. I, p. 100.

20. Per a l'activitat excursionista de Verdaguer, vegeu J.M. de CASACUBERTA, «Excursions i sojorns de Jacint Verdaguer a les comarques pirinenques», dins *Estudis sobre Verdaguer*. Barcelona: Eumo editorial/Barcino/IEC, 1986, p. 151-220. Vegeu també Narcís

de que hem de considerar com el de l'exhauensiva recopilació dels materials folklòrics que constituïrien un dels dos blocs més importants del seu recull *Rondalles*: el de les tradicions i contalles pirinenques.²¹ Val a dir, però, que moltes d'aquestes contalles serien refoses i inserides el 1886 dins el poema èpic *Canigó*,²² a través de la versificació i la poesia —camp en el qual molt probablement Verdaguer no experimentava aquella sensació d'inseguretat a què he fet referència— i defugint, en conseqüència, la prosa rondallística. L'altre bloc, el formarien les narracions recollides a la seva comarca nadiua: a la Plana de Vic, al Lluçanès, a Collsacabra i a les Guilleries, sigui a través de recopilacions realitzades en època de joventut (a Can Tona, al mas Viladecans...) o bé en diverses estades estivals (al Bac de Collsacabra...).²³ Ara bé, mentre que del primer bloc tenim diverses proves manuscrites aplegades en apunts i llibretes d'excursions i viatges, del segon no disposem pràcticament de dades concretes, i, en conseqüència, ens hem de refiar de les referències geogràfiques i temporals que trobem en alguns originals manuscrits de les *Rondalles*.²⁴

El 25 de desembre de 1891 aparegué a *La Veu de Catalunya* «La rondalla de Barbazan»,²⁵ a partir d'un únic original manuscrit conservat a la Biblioteca de Catalunya. El text explica l'origen llegendari d'un estany que la tradició situava entre les poblacions occitanes de Barbazan i Sant Bertran de Comenge. Tot i que és probable que hagués visitat aquestes contrades durant el llarg viatge de vacances que féu acompanyat de mossèn Collell a través del Pirineu i del sud-oest d'Occitània l'agost de 1877, en dirigir-se a Tarba i Lorda,²⁶ l'original no fou redactat aquells dies, sinó que correspon a l'època en què fou publicat a *La Veu de Catalunya*.²⁷ De fet es tracta d'una simple traducció original de *La légende de Barbazan*,²⁸ narració folklòrica que formava part de l'enquesta lingüística de l'his-

GAROLERA, «Cronologia de viatges i excursions i estades», dins Jacint VERDAGUER *Excursions i viatges*. Barcelona: Barcino, 1991, p. 15-23.

21. Vegeu «Tradicions del Vallespir», Tradicions del Pirineu I/b, «Tradicions del Pirineu/II», dins Jacint VERDAGUER. *Rondalles*. Barcelona: Barcino, 1992, p. 353-376 i 381-388.

22. Andreu BOSCH i RODOREDA. «Estudi introductor», dins Jacint VERDAGUER. *Rondalles*. Barcelona: Barcino, 1992, p. 36-37.

23. Un cas paradigmàtic foren les «Tradicions d'Osona», que transcriu anotades dins Jacint VERDAGUER. *Rondalles*. Barcelona: Barcino, 1992, p. 330-352, i que Verdaguer recollí entre 1865 i 1867. Per a la recopilació de materials folklòrics, vegeu J. M. de CASACUBERTA. «Excursions i sojorns de Jacint Verdaguer...», p. 31-71; i Ricard TORRENTS. «Les Guilleries, una geografia de contrast en l'obra de Verdaguer», *Anuari Verdaguer 1992*. Vic: Eumo editorial/Ajuntament de Barcelona, 1993, p. 149-176.

24. Andreu BOSCH i RODOREDA. «Estudi introductor», dins Jacint Verdaguer. *Rondalles* (1992), p. 15-16, nota 35.

25. Jacint VERDAGUER. *Rondalles* (1992), p. 313-315.

26. J. M. de CASACUBERTA. «Jacint Verdaguer, Col·lector de cançons populars», dins *Estudis sobre Verdaguer*, p. 158.

27. La grafia de la *r* no coincideix amb la del període 1874-1882 i els plurals femenins són grafats en *-es*, malgrat la regularització en *-es* que en féu *La Veu de Catalunya*.

28. Vegeu Georges J. COSTA. «Une traduction de Mn. Jacint Verdaguer (1891)», dins *Atlas linguistique Sacaze des confins languedociens*, vol. I, annex I, Saint-Estève: Societé des Professeurs de Catalan, 1976; i Jordi Joaquim Costa i Costa, «El poeta Jacint Verdaguer, traductor posterior de l'enquesta Sacaze», dins *Revista Catalana*, núm. 46. Perpinyà: IREC, 1980.

torador Julien Sacaze *Recueil de linguistique et de toponyme des Pyrénées* del període 1887-1889.²⁹

En el número del mes de gener de 1892 de la *Revista Catalana*, Verdaguer publicà la narració bimembre «Dues tradicions. Una de mar y altra de montanya». La primera és una breu llegenda religiosa sobre la seu de Tarragona; la segona és una llegendeta que gira a l'entorn d'un dels estanys de Carançà.³⁰

Després d'un llarg període de cinc anys sense publicacions «rondallístiques», l'1 de gener de 1897 Verdaguer publicà a la revista *L'Atlàntida* la llegenda «Lo salomonet de les matines», de la qual aparegué una segona edició a *La Creu del Montseny* el 24 de desembre de 1899. De tota manera, aquesta narració no és sinó una ampliació de la primera llegendeta que figura a «Dues tradicions. Una de mar y altra de montanya».³¹

El 14 de gener de 1900 *La Creu del Montseny* publica l'article hagiogràfic «La mà de sant Joan». L'origen d'aquesta prosa cal cercar-lo en relació a un article d'Agustí Vassal que, amb el títol de «La main de saint Jean-Baptiste», fou publicat els dies 21 i 22 de juliol de 1898 a *L'Univers*; Vassal n'envià un exemplar a Verdaguer³² i aquest un any més tard, el 31 de desembre de 1899, en rellegir-lo, decidí de fer-ne un article,³³ que, en alguns passatges, esdevé una simple traducció del de Vassal: «He rellegit ab plaïer vostre bonich opuscol «La main de Saint Jean», y n he fet un articlet, que penso publicar á «La Creu del Montseny». M'alegraria que fos del vostre agrado».³⁴

Aquell mateix any sortiren a la llum dues proses més: l'exemple moral de caràcter rondallístic «Lo camí fangós»,³⁵ a la revista *Jovenut* del 7 de juny de 1900, i «Llissoneta»³⁶, que és un narració autobiogràfica a l'estil de *En defensa pròpia*, a *Lo Pensament Català* del 30 de setembre de 1900.

En definitiva, hom pot constatar que aquestes proses són molt heterogènies i no sempre originals i, per bé que Massó i Torrents n'inclougué quatre al volum *Rondalles* («Lliçoneta», «El salomonet de les matines», «El camí fangós» i «La mà de sant Joan»), defugen del gènere rondallístic en el sentit més restringit del mot.³⁷

29. Andreu BOSCH i RODOREDA. «Estudi introductori», dins Jacint Verdaguer, *Rondalles* (1992), p. 17-18.

30. Jacint VERDAGUER. *Rondalles* (1992), p. 316-319.

31. *Ibidem*, p. 202-205.

32. *Epistolari*, vol. X, 1987, p. 221. Verdaguer, amb carta datada el 23 de setembre del mateix any, escriu: «He rellegit també ab molt gust son bell article sobre la preciosa reliquia de la Ma de Sant Joan, de la Seu de Perpinyà» (*Epistolari*, vol. X, 1987, p. 222).

33. Jacint VERDAGUER. *Rondalles* (1992), p. 290-298.

34. *Epistolari*, vol. XI (1993), p. 34. De fet, però, l'opuscle al qual fa referència Verdaguer és una reedició feta el 1899 de l'article d'Agustí Vassal, *La main de saint Jean-Baptiste* (Perpinyà: Impremta Saint Jean, 1899).

35. Jacint VERDAGUER. *Rondalles* (1992), p. 275-277.

36. *Ibidem*, p. 281-284.

37. Vegeu «El concepte de «rondalla» en Jacint Verdaguer», dins Andreu BOSCH i RODOREDA, «Estudi Introductori», dins J. VERDAGUER, *Rondalles* (1992), p. 25-40.

3. De la redacció (1900-1901) a la publicació de les *Rondalles* (1905)

Finalment, entre 1900 i 1901 Verdaguer redactà de ben segur la major part dels originals rondallístics que l'any 1905 Massó i Torrents aplegaria en el volum *Rondalles*, asseveració que podem confrontar amb algunes dates que trobem en dits manuscrits verdaguerians.

Així, dels cinc esborranys de rondalles conservats en el ms. BC 367/VI —corresponents als textos rondallístics intitulats «Lo reyetó», «Creus», «La herba dels pecats», «Lo Mariner de Sant Pau» i «L'estany de Moncortès»—, que presenten una fase de redacció força elaborada i són escrits amb el mateix tipus de lletra tardana que els originals rondallístics definitius del ms. BC 365, el de «Lo reyetó» duu la data del 30 de novembre de 1900.³⁸ Pel que fa als originals conservats al ms. BC 365, la redacció definitiva de la llegenda «L'estany d'Angulastés» duu la data del 10 d'agost de 1900, la de la llegenda hagiogràfica «Sant Bernat Calvó» és datada el 4 de gener de 1901 i «Lo butxí de les erugues» el 23 d'agost de 1901. En el mateix manuscrit trobem una prosa hagiogràfica sobre sant Pasqual Bailón que havia restat inèdita,³⁹ la qual presenta el mateix tipus de lletra que les anteriors i per les indicacions que hi llegim fou escrita el 17 de maig de 1900.

És clar, doncs, que Verdaguer entre 1900 i 1901, coronat públicament des de feia temps poeta nacional, finalment es decidí a materialitzar aquell anhel de joventut al qual em referia a l'inici de la present comunicació: «Plague a Deu que cap á mes velleses pugua tornarli'l jornal ab un altre llibre que imitás lo de vosté, no fos sinó de lluny en lluny!». De tota manera, el 1902 moria Verdaguer, sense que puguem saber si havia enllestit els originals rondallístics,⁴⁰ sense que puguem saber si tots els 44 originals que edità Massó i Torrents el 1905 —i que avui constitueixen el ms. BC 365— juntament amb altres quatre narracions —«El salomonet de les matines», «El camí fangós», «La mà de Sant Joan» i «Els savis prudents dels Piteus»⁴¹— anaven destinats a un hipotètic recull de rondalles, perquè és simp-tòmic, com veurem, que els últims anys de la seva vida Verdaguer no hagués parlat mai d'aquestes rondalles als amics folkloristes.

Per altra banda, el resultat d'aquesta edició pòstuma de 1905 fou un recull molt heterogeni i desordenat des de l'òptica dels gèneres narratius de la literatura de tradició oral. És provat que Verdaguer sota el concepte de rondalla es referia tant a la rondalla com a la llegenda i la tradició popular.⁴² Però en aquest volum,

38. En el mateix ms. BC 367/VI trobem l'original d'una llegenda incipient titulada «Herba de Maria Santíssima», que implícitament Verdaguer cità en una carta adreçada a Valeri Serra i Boldú el 18 d'agost de 1900 (*Epistolari*, vol. XI, p. 69).

39. Jacint VERDAGUER, *Rondalles* (1992), p. 499-503

40. Alguns originals del ms. BC 365 presenten una redacció tan farcida d'esmenes i correccions que potser demanaven una posterior reelaboració. Un cas paradigmàtic és la narració «Lo butxí de les erugues»

41. No he trobat l'original manuscrit d'aquesta última narració, ni he pogut localitzar, de moment, si havia estat publicada en vida de l'autor, per la qual cosa ens hem de basar en l'edició de MASSÓ i TORRENTS de 1905.

42. Vegeu «El concepte de «rondalla» en Verdaguer», dins Andreu BOSCH i RODOREDA, «Estudi introductori», dins J. VERDAGUER, *Rondalles* (1992), p. 25-40.

s'hi apleguen sota la denominació genèrica de rondalles les formes específiques de la llegenda, la rondalla, l'exemple moral, l'acudit i l'anècdota, i fins i tot hi trobem alguna prosa autobiogràfica («Llissoneta», «La herba dels pecats»).⁴³ Potser hem de dubtar encara si Verdaguer pretenia aplicar al concepte de rondalla aquest caràcter globalitzador dels diversos gèneres narratius de la literatura de tradició oral.⁴⁴ Perquè malgrat les paraules introductòries de Massó i Torrents a l'edició del 1905, que diuen que el mateix Verdaguer «havia posat el títol de *Rondalles* an aquestes narracions de caràcter popular»,⁴⁵ no és demostrat que sigui així.⁴⁶

Reprenent aquella desconfiança o inseguretat de joventut a la qual feia referència a l'inici, val a dir que aquests darrers anys de la seva vida Verdaguer no acabava de valorar la seva capacitat estilística enfront de la prosa rondallística, tot i que, com veurem, la crítica aviat destacaria el volum *Rondalles* precisament pel llenguatge i l'estil. És estrany, per exemple, que Verdaguer, que aquells darrers anys de la seva vida, es cartejava amb assiduitat amb Valeri Serra i Boldú, com demostra el vol. XI (1899-1902) de *l'Epistolari*, no li digués res de les *Rondalles* que estava redactant precisament aquells anys; en canvi, li parlà implícitament del recull *Què diuen los aucells?* —publicat pòstumament dins *Folklore*— que aquells mateixos anys devia estar elaborant,⁴⁷ els originals del qual formen part del mateix ms. BC 365.⁴⁸ Molt simptomàtica és l'actitud de Verdaguer de silenciar a Antoni M. Alcover el seu projecte rondallístic en una carta del 18 de juliol de 1901 —quan precisament Verdaguer ja havia redactat bona part dels originals rondallístics—, sobretot perquè Verdaguer li agraeix la tramesa del volum III de *l'Aplech de rondalles*

43. A la mateixa conclusió arriben, respectivament, Ramon Xuriguera i Jacint Creus: «Relats biogràfics, acudits, llegendes i rondalles formen, doncs, el bloc formal que Verdaguer aplegà sota el títol de *Rondalles*» / J. CREUS, *Narrativ popular. Les «Rondalles» de Jacint Verdaguer com a exemple de treball a l'escola*. Torelló-Vic, Consell Comarcal d'Osona - CRP d'Osona, 1990, p. 39); «*Rondalles* és un aplec de motius i contarelles procedents del Vallespir, del Pallars, d'Andorra, de les Roquetes de Tortosa —segons confessa ell mateix—. Generalment, són llegendes o anècdotes de muntanya recollides en les seves nombroses excursions» (Ramon XURIGUERA, *Jacint Verdaguer. L'home i l'obra*, Barcelona: Pòrtic, 1971, p. 353).

44. Ramon Violant apunta un cas així aplicat a Rossend Serra i Pagès, que «reuneix sota la denominació genèrica de «Novel·lística» les següents formes específiques: mite, llegenda, rondalla, taula, exemple moral, acudit, anècdota» (Ramon VIOLANT RIBERA, *La rondalla i la llegenda contribució a l'estudi de la Literatura folklòrica catalana*, Barcelona: Fundació Serveis de Cultura Popular/Editorial Alta Fulla, 1990, p. 19).

45. Jaume MASSÓ TORRENTS. «Pròleg», dins Jacint VERDAGUER, *Rondalles* (1905), p. v.

46. Andreu BOSCH i RODOREDÀ. «Estudi introductori», dins J. VERDAGUER. *Rondalles* (1992), p. 25.

47. *Epistolari*, XI, p. 73.

48. En dues cartes de Martí ORRA, rector d'Orpí, a Verdaguer, sense datar —que han d'ésser, però, anteriors al 30 de novembre de 1900, perquè aquell li donà notícies folklòriques del reientó o reietó, que constituïrien la base de la rondalla «Lo reyeto», l'original manuscrit del qual duu aquella data—, aquell li dona diverses dades folklòriques sobre els cants dels ocells (*Epistolari*, XI, p. 235-237); en una altra carta, de l'11 de setembre de 1901, Verdaguer agraeix a Juli Delpont l'interès que aquest demostra en relació al mateix recull (*Epistolari*, XI, p. 159-161).

mallorquines d'en Jordi des Recó (1898) i n'hi fa un elogi,⁴⁹ en carvi, Verdaguer, cofoi, li anuncia la tramesa d'*Ayres del Montseny*. I finalment no deixa de ser també paradoxal que Verdaguer en una lletra adreçada a l'arxiduc Lluís Salvador el 16 de juny de 1901 —de qui Verdaguer escriví una extensa crítica literària de les *Rondalles de Mallorca* (1895), publicada a *L'Atlàntida* el 15 de maig de 1896⁵⁰— tampoc no li esmenta el seu recull de rondalles. Sembla, doncs, que la inseguretat persistia en Verdaguer, inseguretat que potser augmentava quan li queia a mans algun recull de folkloristes amics seus. Aquella confiança amb la qual Verdaguer parlava als amics dels seus reculls poètics, probablement perquè era indiscutible la figura de Verdaguer poeta, no la trobem enfront de la seva obra rondallística.

Però, certament crec que Verdaguer infravalorava la seva capacitat de prosista i, concretament, de rondallista, perquè contràriament la crítica ben aviat destacaria el volum *Rondalles*. Notem aquest exemple d'autor desconegut: «Mossèn Verdaguer posseïa més que un riquíssim vocabulari nèt de tota taca de bastardia; dominava completament els girs sintàctics de la llengua mare y sabia depurar, ab el seu refinat temperament d'artista, aquells que li semblaven influïts d'estrangeria. Per a fer ressortir aquesta bella condició de la seva espontaneïtat que abans senyalavem, semblen escrites a posta les seves *Rondalles*, quin genre genuïnament popular fa necessaria l'exclusió de tot artifici de forma».⁵¹

El mateix Massó i Torrents ja havia remarcat en el pròleg del volum *Rondalles* que «s'hi veu palesa aquella gran qualitat del seu estil, que tant difícil deu esser d'assolir quan tant pocs són els qui l'atenyen: la senzillesa».⁵² Alguns anys mes tard, el llibreter Joan Batlle sembla abonar aquesta opinió en qualificar de «impecable» la prosa folklòrica de Verdaguer en un article aparegut a *Catalana* el 15 de febrer de 1922. I en la mateixa direcció hem de situar, més recentment, les paraules de Ramon Xuriguera: «Totes [les rondalles] tenen aquest to ingenu tan freqüent en la producció de Verdaguer. La llengua té un regust popular de bona llei, sadolla de locucions i de troballes. Llàstima que algunes no continguin sinó el marc, que no estiguin prou desenvolupades! Aquest gènere convenia molt a Verdaguer: una part de la seva poesia només són rondalles ritmades».⁵³ Malauradament, però, a Verdaguer, com a prosista, no li han mancat fins als nostres dies dures crítiques, massa sovint bastides damunt de prejudicis i superficialitats, com ara la pobresa sintàctica o la puerilitat temàtica. En aquest sentit, J.V. Foix, curador de la *Prosa Antològica* (1952) de Verdaguer, rebut clarament aquests falsos arguments: «[Verdaguer] Escriviu amb mots vius i populars: en estil sovint concís però gens castigat, i harmoniós, amb joiosa profusió de cadències. Quan, amb benèvola intenció poètica, alterna el pintoresc amb el familiar, no és mai prosaic ni negligent. No és mai fosc, ni quan en hores fosques els mots s'enferrunyen. Alguns mots que avui semblen impropis, no pas per llur duresa, o al-

49. *Epistolari*, XI, p. 151.

50. Jacint VERDAGUER. *Rondalles* (1992), p. 490-497.

51. Fragment de «Una crítica literària anònima de *Rondalles* (1905) de Jacint Verdaguer», que transcriu dins J. VERDAGUER, *Rondalles* (1992), p. 497-499, potser atribuïble a Valeri Serra i Boldú (*Epistolari*, XI, p. 80, nota 2)

52. Jaume MASSÓ TORRENTS. «Pròleg» dins Jacint VERDAGUER. *Rondalles* (1905), p. vi.

53. Ramon XURIGUERA. *Jacint Verdaguer. L'home i l'obra*, p. 353.

gunes frases que un diria prolixes, no pas per llur banalitat, eren una natural concessió al vocabulari del segle i a la casolana inclinació dels qui li foren contemporanis». ⁵⁴

4. Conclusió

Per tant, si fou el llenguatge i l'estil allò que més neguitejava Verdaguer el 1866, sembla prou evident que és precisament —i paradoxalment— en aquest aspecte que cal valorar l'aportació de Verdaguer rondallista. Per això, els elogis al llenguatge i a l'estil que ell adreçà el 1866 a *Lo llibre de l'infantesa* de Terenci Thos «No pot ser sinó que alguna fada de les que conta vosté, li ha donat aquell llenguatge, pus si fos veritat lo que diuhen que l'aprenqué entre 'i poble, jo que 'n so fill y m'hi he criat, y fins á avui día y en una terra en que, com la parla catalana, tot es mes pur, fins l'ayre que aleno, hauria trobat lo trau de parlarlo tant bonic», ⁵⁵ el 1896 a les *Rondayes de Mallorca* de l'arxiduc Lluís Salvador «Lo llenguatge, en lo que no desdiu de la alta noblesa del col·lector, és lo dels pagesos y pastors de Mallorca, ab qui viu en perpètua comunicació. És pla, castís, empedrat de llurs frases, adagis y versos antichs mal acabats ab què se solen contar algunes *rondayes*» ⁵⁶ i el 1901 a l'*Aplech de rondayes mallorquines d'en Jordi des Recó* d'Antoni M. Alcover «No he fet mes que flayrarlo y ja m ha umplert de la simpatica, vera y deliciosa poesia popular. Quin plaer me donaré ab sa lectura!» ⁵⁷ caldria, respectivament, atribuir-los de forma recíproca al recull *Rondalles* de Jacint Verdaguer, que, al meu entendre —en harmonia amb les paraules que hem vist més amunt de Jaume Massó i Torrents, Joan Batlle, J. V. Foix i Ramon Xuriguera—, cal considerar com la consecució «a ses velleses» d'un dels anhels de joventut que més el condicionà com a escriptor, i, per altra banda, ha de contribuir a situar la prosa verdagueriana en el lloc que li correspon, al marge dels tòpics infundats que han volgut subordinar-la a la producció poètica.

I així ho considerarà l'editor barceloní Massó i Torrents, que el 1905 es proposà de difondre —amb excessiu intervencionisme i escàs rigor, tanmateix— ⁵⁸ un dels reculls rondallístics que tota anàlisi de la literatura catalana de tradició oral hauria de tenir en compte: «En Verdaguer era tot un folk-lorista. Era sortit del poble i l'estimava de veres i es compenetrava amb els seus més íntims sentiments i sabia enfondir en els replegs del seu cor: comprenia l'ànima catalana. El gran poeta, tal vegada per això mateix que ho era, ens ha trasmès aquestes rondalles am fidelitat i am respecte, sabent aromatitzar-les amb un tal bon tast que un hom, llegint-les, se retro-

54. J. V. FOIX. «Pròleg», dins Jacint VERDAGUER, *Prosa antològica* (Barcelona: Editorial Selecta, 1952), p. 14.

55. *Epistolari*, I, p. 40.

56. J. VERDAGUER. *Rondalles* (1992), p. 496.

57. *Epistolari*, XI, p. 151

58. Andreu BOSCH. «Estudi introductorio», dins Jacint VERDAGUER, *Rondalles* (1992), p. 72-103.

va en l'escorn d'una llar i presència ls temors i les joies dels personatges de la patria pagesia.»⁵⁹

Potser a tall de conclusió d'aquesta ràpida anàlisi cronològica de la prosa rondalística de Verdguer, fóra oportú de recordar uns mots força sintetitzadors de Ramon Xuriguera a l'entorn de la prosa verdagueriana en general, però que quedarien clarament exemplificats en el volum *Rondalles*: «Embastada i tot, però, la prosa de Verdguer ofereix l'alt interès dels elements que la formen. Cadascun dels seus escrits, versificats o no, mostren aquesta preocupació per la paraula, pels seus replecs, pel seu to, aquest afany d'ordenar-la exactament en la frase, de bastir-li una escaient sintaxi, amb la qual ha reeixit a confegir la llengua que li agraim i que admirem.»⁶⁰

59. Jaume MASSÓ TORRENTS. «Pròleg», dins Jacint VERDAGUER, *Rondalles* (1905), p. VII.

60. Ramon XURIGUERA. *Jacint Verdguer. L'home i l'obra*, p. 354.